

УДК 378:005.6-057.8:177

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2019.71.50>

Рябенко М. І.

ДУХОВНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНІХ ВІДНОСИН У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі формування академічної доброчесності основних суб'єктів освітніх правовідносин у закладі вищої освіти. Розглянуто заклад вищої освіти як активного учасника суспільних відносин та одного з провідних центрів формування всебічного розвитку особистості, одними з основних завдань яких є збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства тощо. Зроблено всебічний аналіз поняття «академічна доброчесність». Визначено, що є порушенням академічної доброчесності. Висвітлено важливість дотримання стандартів академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти, зокрема, з метою забезпечення довіри до закладів вищої освіти взагалі, а також упевненості в чесності та правоті основних учасників освітніх відносин.

Розглянуто погляди видатних діячів сучасності та минулого щодо сутності людини як, перш за все, духовної особи. Проаналізовано дослідження щодо сутності поняття «духовність». Показано затребуваність формування духовності, перш за все, учасників навчально-виховного процесу закладу вищої освіти. Визначено сутність і специфіку суб'єктів освітніх відносин у закладах вищої освіти. З'ясовано основні вимоги щодо претендентів на посади науково-педагогічних працівників. Охарактеризовано нормативно-правові акти, що регулюють діяльність закладів вищої освіти щодо наявності норм і правил, присвячених питанням духовності та дотриманню принципів академічної доброчесності в освітньому процесі.

Під час дослідження було виявлено важливість посилення стандартів щодо морально-духовних якостей науково-педагогічного працівника вищої школи як основного організатора освітнього процесу, необхідність у взаємодії всіх зацікавлених (ЗМІ, представників громадськості, державних діячів тощо) щодо подолання академічної недоброчесності в закладах вищої освіти, а також підвищення рівня духовності в суспільстві взагалі та суб'єктів освітнього процесу зокрема.

Ключові слова: *духовність, дух, людина, формування, академічна доброчесність, суб'єкти, освітні відносини, заклад вищої освіти.*

Відповідно до Закону України «Про освіту» держава визнає освіту основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства та країни загалом. Значну роль у цих процесах на сучасному етапі відіграють заклади вищої освіти. Нормами Закону України «Про вищу освіту» на ЗВО покладається збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, громадянської позиції та відповідальності тощо [9]. Останні зміни до нормативних актів поставили нові актуальні завдання, зокрема забезпечення дотримання учасниками освітнього процесу принципів академічної доброчесності [10]. Наприклад, науково-педагогічні працівники зобов'язані дотримуватись принципів академічної доброчесності, а також забезпечувати контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами вищої освіти. На нашу думку, успішне вирішення цих завдань потребує глибокого та систематичного вивчення основних умов, що впливають на формування академічної доброчесності суб'єктів освітніх відносин у закладах вищої освіти.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що порушення стандартів академічної доброчесності є проблемою всього міжнародного співтовариства. Серед закордонних учених вважаємо необхідними назвати таких як: Д. Вілсон, Н. Кіохей, Е. Кіс, С. Коул, Д. Макдафф, Д. Мак-Кей, Г. Повелла, Б. Вітлі, Т. Фолтінек, Л. Хінман, К. Шпігель, В. Шпігель та інші. Аналіз праць вітчизняних науковців щодо забезпечення дотримання принципів академічної доброчесності свідчить про зростання зацікавленості дослідників різних галузей знань. Заслужують на увагу, на нашу думку, праці таких учених, як В. Андрущенко, П. Артемов, А. Артюхов, В. Бакіров, О. Габович, О. Гончарова, О. Гужва, М. Дойчик, І. Єгорченко, К. Ковальчук, В. Кузнецов, М. Литвин, А. Мельниченко, О. Полоцька, А. Рапопорт, Н. Семенова, М. Серебряков, Л. Сокурняська, Н. Стукало, Т.Фініков, Н. Шліхта, І. Шліхта та інші. Зокрема, проблеми академічного плагіату вивчали: К. Афанасьєва, В. Буряк, С. Дикань, М. Крук, Н. Миронець, І. Порало, О. Рижко, А. Слива, В. Троцька, А. Штефан. Щодо

ролі бібліотек у формуванні академічної доброчесності свої праці присвятили такі автори, як: О. Бруй, І. Киричок, Л. Савенкова, С. Чуканова та інші. Стартовою базою дослідження сутності духовності стали ідеї відомих провідних діячів: М. Бердяєва, Я. Коменського, Дж. Локка, М. Пірогова, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, Л. Толстого, К. Ушинського та інших. Сьогодні в психолого-педагогічній літературі є велика кількість досліджень, присвячених питанням ролі духовності у розвитку особистості. Зокрема, це праці: Ш. Амонашвілі, О. Бабченко, І. Бега, С. Белорусова, М. Боришевського, С. Гончаренка, В. Должена, Л. Губерського, В. Журавського, А. Зеліченка, К. Єльніцького, З. Гіптерза, О. Зеліченка, В. Ізбедської, І. Ільїна, Ю. Канигіна, О. Колісник, В. Кудрявцева, В. Кушериця, О. Олексюк, Л. Ороновської, Ж. Маценка, М. Михайленка, І. Підласого, О. Плавуцької, В. Порезова, М. Савчин, Г. Сагач, Н. Тугая, К. Фоменко, В. Франкла, М. Ярмаченко та інших. Незважаючи на зростання інтересу вчених, державних органів, громадських діячів тощо до зазначених питань, на нашу думку, взаємозв'язок духовності як передумови формування академічної доброчесності є актуальним і потребує детального розгляду.

Метою статті є аналіз сутності духовності та її значення у формуванні академічної доброчесності суб'єктів освітніх відносин закладів вищої освіти.

За даними Державної служби статистики України, в нашій країні станом на 2018–2019 навчальний рік діє 282 заклади вищої освіти (університет, академія, інститут), в яких навчаються понад один мільйон триста тисяч студентів. Чисельність населення України на 1 січня 2019 року становить близько 42 мільйонів осіб. Це свідчить про те, що більше 3 % населення України є студентами ЗВО. Починаючи з проголошення незалежності нашої держави закладами вищої освіти України було випущено близько 9 мільйонів осіб. Навчання в аспірантурі завершили близько 600 тисяч осіб. Докторантуру – близько 36 тисяч осіб. Це підтверджує той факт, що заклади вищої освіти в Україні завжди були та залишаються провідними чинниками людського розвитку, які забезпечують становлення соціально-активної особистості майбутнього фахівця, професіонала та створюють інтелектуальний і духовний потенціал суспільства та країни.

Як зазначають дані неурядової міжнародної організації «Transparency International», корупція у вищій школі є одним із лідерів серед інших галузей та однією з основних перешкод розвитку нашої держави [12]. Тому сьогодні дуже актуальним залишається питання забезпечення довіри до закладів вищої освіти. Довіра – ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чийсь правоту, чесність, щирість тощо [2, с. 540].

У 2017 році в законодавство про освіту України було внесено норми щодо регулювання академічної доброчесності. Наприклад, зокрема, стаття 42 Закону України «Про освіту» зазначає, що академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання або наукових досягнень тощо. Відповідно, порушенням академічної доброчесності відповідно до закону визнається: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання.

Наприклад, дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю, результатів навчання; посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права тощо. Дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками (викладачами, старшими викладачами, доцентами, професорами тощо) передбачає: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати дослідження тощо. Також до основних завдань науково-педагогічних працівників належить контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти та об'єктивне оцінювання результатів навчання. [11]. Тобто ключовою фігурою в дотриманні принципів академічної доброчесності в закладі вищої освіти є науково-педагогічний працівник. Водночас відповідно до чинного законодавства, однією з вимог до претендента на посаду науково-педагогічного працівника є наявність наукового ступеня чи вченого звання або повної вищої освіти (тобто ступінь магістра). Жодної іншої обов'язкової вимоги, зокрема щодо наявності певного рівня морально-етичних принципів ціннісних орієнтацій, мотивації діяльності, прагнення тощо відсутні. Аналізуючи визначення академічної доброчесності розуміємо, що, перш за все, це сукупність етичних принципів, якими повинні володіти учасники освітніх відносин, зокрема науково-педагогічний працівник. Принцип – керівна ідея, основне правило, основна вимога до діяльності, поведінки тощо [5, с. 462]. Зокрема, «Новий словник української мови» зазначає: «Етика – це наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному та особистому житті людей». «Новітній філософський словник» стверджує: «Етика (грец. Ethika: від Ethos – звичай, характер, образ думок) – на рівні самовизначення – теорія моралі, яка бачить свою мету в обґрунтуванні моделі гідного життя» [3, с. 1240]. Мораль є суто людською якістю і завжди розумілася як міра панування над собою, показник того, наскільки людина відповідальна за себе, за те, що вона робить.

Загальновідомим є такий вислів К. Ушинського: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину у всіх відношеннях, то вона повинна перше пізнати її також в усіх відносинах» [6, с. 90]. Для того, щоб розвивати людину, необхідно її пізнати. Людина – істота, що втілює вищий щабель розвитку життя, суб'єкт суспільно-історичної діяльності, здійснюючий вибір [5]. Ш. Амонашвілі вважає, що давати сучасні знання аморальній, бездуховній людині страшно небезпечно для суспільства. Він пов'язує духовність із самовдосконаленням

людини, її здатністю керувати власним життям, зауважуючи, що духовність є нашим цілеспрямованим прагненням до вдосконалення нашого Духу, нашої сутності. У своїх працях відомий учений розводить поняття тіло, душа та дух, називаючи його також Серцем. Тіло – інструмент душі й домівка Серця. І наголошує: «Здорове тіло створюється здоровим Духом» [2, с. 143]. М. Ярмаченко зазначає: «Людський організм включає в себе три структури: духовну, емоційну і фізичну. Рівновага між ними і є здоров'ям, а порушення їх є хворобою». Також учений наголошує, що на першому місці стоїть ментально-духовний рівень, на другому – емоційно-психологічний і на третьому – фізичне тіло [6, с. 74]. С. Гончаренко зазначає, що з категорією «духовність» співвідноситься потреба пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна тією мірою, якою вона замислюється над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Формування духовних потреб є найважливішим завданням виховання [2, с. 143]. Ми погоджуємося з думкою В. Жуковського, який стверджує, що якщо ми хочемо досягти успіхів у вихованні підрастаючого покоління, ми маємо пам'ятати, що людина є духовно-матеріальною істотою і складається з духа, душі і тіла. І якщо ми будемо нехтувати якоюсь частиною людського ества, то обов'язково будемо мати проблему. Відповідно, гармонійно людина може формуватися лише тоді, коли розвивається її духовно-психологічні і фізичні сили.

Одне з головних завдань сучасної системи вищої освіти, на нашу думку, перш за все, – формувати людей духовними. І. Подласий зазначає, що головне практичне завдання виховання – робити людей духовними. Вихована людина відрізняється від невихованої лише однією головною відмінністю – духовністю. Ані сила та розвиток психофізіологічних процесів, ані всі інші якості, особливості життя та діяльності, включно з об'ємом здобутих знань, рівнем професіоналізму громадським положенням, не характеризують вихованості. Визначальною характеристикою людини вихованої є належний рівень духовного життя, сформованість духовної культури. Рівень вихованості співвідноситься тільки з рівнем збагнення духовного, ступенем наближеності до найвищого зразка [8]. В Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» зазначається, що рівень розвитку науки і техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їхнього духовного та інтелектуального зростання [10]. Тобто законодавець розрізняє духовне та інтелектуальне зростання.

«Новий словник іншомовних слів» визначає формування (від лат. *Formo* – утворюю, формую) – створення чого-небудь, а також розвиток чого-небудь [2, с. 634]. Під формуванням особистості розуміємо один із різновидів розвитку особистості: зміну (вдосконалення) динамічної функціональної структури особистості, головним чином її змісту під впливом зовнішніх впливів [5, с. 648]. Аналіз довідникової літератури дає змогу стверджувати, що *Subjectum* – лежачий внизу, який є в основі – людина, що пізнає зовнішній світ і впливає на нього у своїй практичній діяльності; особа, група осіб, організація і таке інше, яким належить активна роль у певному процесі тощо [13, с. 513]. Під освітніми відносинами ми розуміємо суспільні відносини, які складаються між учасниками освітнього процесу, а також регулюють будь-які відносини, що виникають у освітній галузі. Під суб'єктом освітніх відносин ми розуміємо, перш за все, науково-педагогічних працівників, осіб, які навчаються в закладах вищої освіти, органи управління закладом вищої освіти та інших, яким належить активна роль у формуванні академічної доброчесності. Вважаємо, що створення умов щодо розвитку духовності (совісті, порядності, інтелігентності, працелюбності тощо) суб'єктів освітніх відносин, а також підвищення вимог щодо духовно-моральних якостей науково-педагогічних працівників є одними з найперспективніших шляхів удосконалення та підвищення ефективності формування принципів академічної доброчесності в закладах вищої освіти.

Висновки. Треба зазначити, що для того щоб подолати таку складну проблему, як академічна недоброчесність, потрібно вивчити та проаналізувати роль і зміст роботи кожного із суб'єктів освітніх відносин. Достатню увагу, на нашу думку, слід приділити дослідженням щодо ролі органів управління закладами вищої освіти, можливості взаємодії з громадськими організаціями, засобами масової інформації, правоохоронними органами тощо. Вважаємо, що важливим є вивчення детермінації академічної недоброчесності, а також аналіз закордонного досвіду формування академічної доброчесності суб'єктів освітнього процесу закладів вищої освіти тощо.

Використана література:

1. Амонашвілі Ш. Педагогічні притчі. Харків : ВД «Школа», 2017. 272 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
3. Новейший философский словарь. 2-е изд., переработ. и дополн. Мн.: Интерпрессервис; Книжный дом. 2001. 1280 с.
4. Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 сл. і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Демянчук ; за ред. Л. І. Шевченко. Київ : АРІЙ, 2008. 672 с.
5. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. Минск : «Современное слово», 2005. 720 с.
6. Педагогіка : хрестоматія / уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. 2-е вид., стер. Київ : Знання Прес, 2006. 700 с.
7. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.
8. Подласий И. П. Энергоинформационная педагогика : учеб. пособие. Москва : Дата-Сквер, 2010. 434 с.
9. Про вищу освіту : Закон України 1556-VII від 9 серпня 2019 р. зі змінами від 06.06.2019. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 24.11.2019).
10. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України 848-VIII від 26 листопада 2015 р. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

11. Про освіту : Закон України 2145-VIII від 9 серпня 2019 р. : зі змінами від 06.06.2019. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 24.11.2019).
12. Сайт ГО «Трансперенсі Інтернешнл Україна» Як подолати корупцію у вищій школі. Рецепт Сергія Квіта. URL: <https://ti-ukraine.org/news/yak-podolaty-koruptsiyu-u-vyschij-osviti-retsept-serhiya-kvita/> (дата звернення 24.11.2019).
13. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2004. 640 с.

References:

1. Amonashvili Sh. (2017). Pedagogichni prytychi [Pedagogical parables]. Kharkiv : Shkola [in Ukrainian].
2. Busel V. T. (eds). (2002). Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Kyiv : VTF «Perun» [in Ukrainian].
3. Noveishyi fylosofskyi slovar (2-th ed.). (2001). Minsk, Ynterpresservys; Knyzhnyi Dom [in Russian].
4. Shevchenko L. I., Nika O. I., Khomiak O. I., Demianiuk A. A. (2008) Novyi slovnyk inshomovnykh sliv : blyzko 40 000 sl. i slovospoluchen [New dictionary of foreign words: about 40,000 words. and phrases] L. I. Shevchenko (Ed.). Kyiv : ARII [in Ukrainian].
5. Rapatsevych E. S. (2005). Pedahohyka Bolshaia sovremennaia entsyklopedyia [Pedagogics Large modern encyclopedia]. Minsk : Sovrem. slovo [in Ukrainian].
6. Kuzminskyi A. I., Omelianenko V. L., Pedahohika khrystomatia [Pedagogics chrestomathy]. Kyiv : Znannia Pres [in Ukrainian].
7. Yarmachenka M. D. (eds). (2001) Pedahohichni slovnyk [Pedagogical dictionary]. Kyiv : Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
8. Podlasyi Y. P., (2010) Energoinformatsionnaya pedagogika [Energy informative pedagogics]. Moskva : Data-Skver [in Russian].
9. 9. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [The Law of Ukraine «On higher education»] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1556-18> [in Ukrainian].
10. 10. Zakon Ukrainy «Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist» [The Law of Ukraine «About scientific and scientific and technical activity»] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> [in Ukrainian].
11. 11. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine «About education»] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2145-19> [in Ukrainian].
12. Sait HO «Transperensi Interneshnl Ukraina» Yak podalaty koruptsiyu u vyshchii shkoli. Retsept Serhiia Kvita. [Website of public information Transparency International Ukraine How to Combat High School Corruption. Sergiy Kvit's recipe]. ti-ukraine.org. URL: <https://ti-ukraine.org/news/yak-podolaty-koruptsiyu-u-vyschij-osviti-retsept-serhiya-kvita/> [in Ukrainian].
13. Shapar V. B. (2004). Psykholohichni tлумачnyi slovnyk [Psychological explanatory dictionary]. Kharkiv : Prapor [in Ukrainian].

Ryabenko M. I. Spirituality as the background to the academic integrity as subjects of educational relation in higher education institutions

The article deals with the problem of the academic integrity formation of the main legal educational subjects of higher education institutions. The higher education institution is considered as an active participant in social relations and as the main centre where personality fully develops and which tasks are the maintaining and enhancing of moral, cultural, scientific values, society achievements, etc. The comprehensive analysis of the concept of academic integrity is made. The meaning of the academic integrity violation is determined. The importance of adhering to the academic integrity standards that is required of teaching-scientific staff and higher education applicants is emphasized, particularly in order to establish the credibility of higher education institutions and to assure the rightness and honesty of the main educational relations participants.

The views of prominent figures of the present and the past regarding the essence of man as primarily a spiritual person are enlightened. The study of the essence of the spirituality concept is analyzed. The need for the formation of spirituality, especially for the participants of the educational and training process of the higher education institution is shown. The essence and specificity of the subjects of educational relations in higher education institutions are determined. The basic requirements for applicants for the positions of teaching-scientific staff are clarified. The basic legal and regulatory instruments relating to the existence of standards and rules that deal with the spirituality issues and adherence to the principles of academic integrity in the educational process are described.

During the study, the importance of strengthening the standards of the moral and spiritual qualities of the higher education teaching-scientific staff as of the main organizer of the educational process was revealed. The need for cooperation of all interested participants (such as media, public representatives, statesmen, etc.) for overcoming academic integrity violation in higher education institutions and for increasing the level of spirituality in society in general and particularly of the subjects of educational process was also identified.

Key words: spirituality, spirit, person, formation, academic integrity, subjects, educational relations, higher education institution.